

*„A házasság intézményének védelme egykor és ma” – konferencia
(PPKE JÁK, 2008. május 14.)*

A HÁZASSÁG INTÉZMÉNYÉNEK VÉDELME A MAGYAR ALKOTMÁNYJOGBAN

SCHANDA BALÁZS
egyetemi docens (PPKE JÁK)

I. Kihívás

A bejegyzett élettársi kapcsolatról szóló 2007. évi CLXXXIV. törvény hatálybalépésével a házasság és az élettársi kapcsolat jogintézményei mellett, között egy új jogintézmény jelenne meg, a „bejegyzett élettársi kapcsolat”. A bejegyzett élettársi kapcsolat az anyakönyvvezető előtt, együttesen tett kijelentéssel jön létre, és megszűnhet házasságkötéssel, valamint – vitákkal nem terhelt esetben – közjegyző általi megszüntetéssel. Az új jogintézmény szorosan a házasság intézményének analógiáját követi, lényegesnek pusztán két eltérés nevezhető: kiskorú nem létesíthet élettársi kapcsolatot, illetve az élettársak nem élhetnek a közös örökbefogadás lehetőségével (azonban élettársi kapcsolatban élő személy természetesen lehet örökbefogadó). A bejegyzett élettársi kapcsolat egy meghatározó vonatkozásban ugyanakkor az élettársi kapcsolathoz áll közelebb: nyitva áll azonos nemű párok számára is. A törvényjavaslat miniszteri indokolása a házasságkötések számának csökkenése mellett azt hozta fel, hogy statisztikai adatok szerint ma már a családok több, mint 12%-a élettársi kapcsolatra épül. Az indokolás nem veti fel azt a kérdést, hogy azok, akik „papír nélkül” lépnek életközösségre, miért folyamodnának egy, a házasság intézményéhez hasonló intézményhez.

A jelen vizsgálat célja, hogy néhány alkotmányjogi szempontot adjon, mit jelent az, hogy az Alkotmány elkötelezi a Magyar Köztársaságot a házasság intézményének védelmére, illetve, hogy a bevezetendő ‘házasságszerű’ élettársi kapcsolat intézménye mennyiben jelent alkotmányjogi kihívást.

II. Intézménytörténet¹

A házasság a jog kezdeteitől jogintézményként jelenik meg, a polgári alkotmányozástól kezdve egyre gyakrabban az állami jog intézményeként, így az 1791. évi francia alkotmányban, mely a házasságot elsőként polgári szerződésként határozta meg. Ez az alkotmányos deklaráció eredményezte azt, hogy a korábban kánonjogi intézményként szereplő házasság – a szekularizáció hatására – kikerült az egyház fennhatósága alól,² illetve az egyházi és az állami házasságjog elvált egymástól.

Magyarországon a polgári házasságot éles viták nyomán az 1894. évi XXXIII. tc. vezette be, létrehozva az állami anyakönyvezést. A jogintézmény egyházak alóli „kivonását” az egyes egyházak eltérő szabályozása indokolta, amely különösen nagy problémát jelentett a vegyes házasságok esetében.³ A polgári házasságkötést megelőző egyházi szertartás kriminalizálása 1962-ben megszűnt, azóta a polgári és az egyházi házasság szétválasztása következetes, az egyházi házasságnak nincs közvetlen polgári jogi joghatása. A közvetett joghatás azonban nem kizárt, az egyházi házasságkötés bizonyíthatja például az élettársi kapcsolat fennállását. 1962. július 1-jéig a Csjt. végrehajtási rendeletének (1952. évi 23. tvr.) 48. §-a még büntett miatt hat hónapi szabadságvesztés-büntetéssel fenyegette azt a lelkészt, aki úgy működött közre egyházi házasságnál, hogy azt polgári házasságkötés nem előzte meg.

Az Alkotmány 15. §-a szerint „A Magyar Köztársaság védi a házasság és a család intézményét.” A házasság és család intézményének a védelme már az Alkotmány 1949-es szövegében is szerepelt. Ekkor azonban ezen intézmények támogatása állami kötelezettségként fogalmazódott meg.⁴ A rendszerváltozást követő években a védelem új tartalmat kapott, jórészt az Alkotmánybíróság jogfejlesztő gyakorlatának köszönhetően. Ahogy azt Lábady Tamás kiemeli, az Alkotmány 15. §-a erkölcsi értékekről, az államot kötelező etikai, továbbá konvencionális elvekről szól.⁵ Az Alkotmány 15. §-a tehát semmiképpen nem tekinthető az 1949. évi XX. törvény normatív tartalom nélküli, deklaratív örökségének. Hasonló rendelkezések a világ számos alkotmányában találhatóak.⁶ A házasság intézményének védelme nem a konkrét házasságok védelmének – így a válások megakadályozásának – állami kötelezettségét jelenti, azonban a házasságok jogi és tényleges stabilitása alkotmányjogi érték.

¹ Az intézménytörténettel valamint a házasság fogalmával kapcsolatos pontok szorosan követik Csink Lóránddal közösen jegyzett kéziratunkat, mely az Alkotmány 15. §-át dolgozza fel Jakab András (szerk.) *Az Alkotmány kommentárja* című, megjelenés előtt álló kötete számára. A szakirodalom és a jogforrások feldolgozása döntően Csink Lóránd munkája.

² FICZERÉNÉ SÍRKÓ ALEXANDRA: A házassági családi viszonyokból eredő jogok és köteleességek alkotmányos szabályozása. *Magyar Jog* 1995/8. 474.

³ SCHANDA BALÁZS–SZUROMI SZABOLCS ANZELM: The Legal Situation of Matrimony and Family in Hungary. *Anuario de Derecho Eclesiástico del Estado* 2006. 546.

⁴ KATONÁNÉ SOLTÉSZ MÁRTA: Emberi jog a házassággal és a családi élettel kapcsolatban. In *Emberi Jogok hazánkban*. Budapest, 1988. 334.

⁵ LÁBADY TAMÁS: A magánélet alkotmányos védelme. *Acta Humana* 18–19/1995, 74–77.

⁶ Pl.: Bonni Alaptörvény 6. cikk, Olasz Köztársaság Alkotmánya 29. cikk., Lengyelország alkotmánya 18. cikk, Burkina Faso alkotmánya 23. cikk.

Az Alkotmány 15. §-a ugyan csak az intézményvédelmet nevesíti, az Alkotmánybíróság már korai határozatában rámutatott, hogy „[a] házasságra és a családra vonatkozó szabályok – az Alkotmány 8. § (2) bekezdése értelmében alapvető jogokra és kötelességekre vonatkoznak.”⁷ Ezt az irányvonalat vitte tovább a 22/1992. (IV. 10.) AB határozat, amely megfogalmazta a „házasságkötés szabadságához való jogot”. Ebben a határozatában az Alkotmánybíróság annak a törvényerejű rendeletnek az alkotmányosságát vizsgálta, amely a fegyveres erők, fegyveres testületek és a tűzoltóság tagjainak házasságkötését parancsnoki engedélyhez kötötte. Az Alkotmánybíróság rámutatott, hogy „az emberi méltósághoz való jog, mint az »általános személyiségi jog« egyik megfogalmazása, magába foglalja az önrendelkezés szabadságához való jogot is. [...] Márpedig az önrendelkezési jog része a házasságkötés szabadságához való jog, így ez a jog az Alkotmány 54. § (1) bekezdése alapján ugyancsak alkotmányos védelemben részesül.”⁸ Az Alkotmánybíróság a házasságkötési engedély, mint eljárási feltétel előírását alapjog aránytalan (bár nem elkerülhetetlen) korlátozásának tekintette, és a törvényerejű rendelet vizsgált szabályát megsemmisítette. Később az Alkotmánybíróság hasonló tartalmú döntést hozott a rendőrség vonatkozásában is.⁹

E határozatokban az Alkotmánybíróság azt is kifejezésre juttatta, hogy a házasságkötés szabadsága, a házastárs személyének szabad megválasztása bizonyos hivatásoknál csak a hivatásokhoz kapcsolódó összeférhetlenségi okként korlátozható.¹⁰ Ezzel az Alkotmánybíróság az alapjogokat rangsorolta; a foglalkozás szabad megválasztásához való jog (melynek alanyi jellege vitatható) inkább korlátozható, mint az önrendelkezés szabadsága.¹¹

Az Alkotmány 15. §-ából következik, hogy az államnak más intézményektől megkülönböztetve fenn kell tartania a házasság intézményét, és – az Alkotmány szövegéből kifolyólag – védenie kell azt. A jogalkotó nagy mozgástérrel rendelkezik a módszer megválasztásában, de alkotmányellenes mulasztást követne el, ha semmilyen védelmet nem biztosítana.

III. A házasság fogalma

A házasság fogalmát sem az Alkotmány, sem a Csjt. nem határozza meg. Fontos hangsúlyozni, hogy az Alkotmány házasság-fogalmát nem határozhatja meg a Csjt. vagy más törvény: az Alkotmány házasság-fogalma nincs kötve más törvények fogalomrendszeréhez, ugyanakkor a jogági házasság-fogalmak alapvetően kötve vannak ahhoz a házasság-fogalomhoz, mely az Alkotmány sajátja. E fogalmat az Alkotmány „találja” – nem maga hozza létre. A Jogi Lexikon meghatározása szerint „a házasság a monogámia elvét követő társadalmakban [...] egy férfi és egy nő között a törvényben

⁷ 4/1990. (III. 4.) AB határozat, ABH 1990, 28, 31.

⁸ ABH 1992, 122, 123.

⁹ 23/1993. (IV. 15.) AB határozat, ABH 1993, 438.

¹⁰ ABH 1992, 122, 123–124, ill. ABH 1993, 438, 439.

¹¹ SÓLYOM LÁSZLÓ: Az emberi jogok az Alkotmánybíróság legújabb gyakorlatában. *Világosság* 1993/1. 26.

meghatározott alakszerűségeknek megfelelően létrejött kötelék, amely rendszerint tartós életközösség létesítésére és családalapításra irányul.¹² Némileg eltérő, a normatív szabályozásra összpontosító elemeket emel ki Szeibert Orsolya, aki szerint a házasság férfi és nő közötti szabad szövetség, amely jogszabály által meghatározott módon jön létre, s amelyhez a jogszabály által megjelölt jogok és kötelezettségek kapcsolódnak.¹³ A meghatározásokban közös elem az állam általi jóváhagyás, amelylyel a házasság jogkérdéssé válik. A jognak nem feladata, hogy a házasság intézményét átfogó módon rendezze: ahogy az emberi személy, úgy két ember házassága is rendelkezik egy olyan érinthetetlen lényeggel, mely a jog számára láthatatlan és szabályozhatatlan. A házasságban élő ember méltóságát az államnak ebben a minőségében kell tiszteletben tartania.

Mind a jogirodalom, mind a gyakorlat egységes abban a kérdésben, hogy az Alkotmány 15. §-a csak két személy életközösségét védi házasságként. A 75/2007. (X. 19.) AB határozat rámutatott, hogy a hatályos Alkotmány keretei között nem lehet a poligámia bevezetésére irányuló népszavazást tartani.¹⁴ Ez azt is jelzi, hogy az Alkotmány fogalmait nem lehet egyszerű törvényekkel (vagy népszavazással) újrainni, átértelmezni.

A házasság intézménye lényeges változásokon ment keresztül a történelem során. Ezek közé tartozik a házastárs szabad megválasztásának az elterjedése, a szexuális szabadság növekedése, és a nők társadalmi szerepének a megváltozása.¹⁵ A társadalmi viszonyok ilyen jellegű megváltozásának az Alkotmánybíróság is jelentőséget tulajdonított; a családi név viselésével összefüggésben kifejtette, hogy „ma már a nők társadalomban betöltött szerepe változásával a házas nő nevére több változat nyert elfogadást, egészen odáig, hogy a nő saját családi nevének használatára is jogosult érvényes házasságban is.”¹⁶

Elsősorban külföldön erősödik az az álláspont, hogy olyan időszakban, amikor a házasságok már nem egy életre szólóan kötöttek, szükséges lenne ezt a fogalmat is minél szűkebbre szorítani.¹⁷ A házasság intézményének ilyen jellegű „lazítása” azonban szemben áll az Alkotmányban rögzített intézményi védelemmel, amely a házasságoknak kiemelt szerepet biztosít a párkapcsolatok között. Ez a megállapítás összhangban áll az Alkotmánybíróság gyakorlatával is, amely szerint a „két intézmény [házasság, család] közül az Alkotmány első helyen a házasság intézményét védi, ugyanakkor ilyen védelmet az élettársi kapcsolatnak nem biztosít.”¹⁸

Az Alkotmány a házasság és a család intézményének védelméről ugyanabban a szakaszban rendelkezik. E tekintetben megtévesztő az „intézmény” egyes számban

¹² LAMM VANDA–PESCHKA VILMOS (főszerk.): *Jogi lexikon*. KJK-Kerszöv, Budapest, 1999. 251.

¹³ SZEIBERT ORSOLYA: Házasság – házasságon kívüli partnerkapcsolat – család a nemzetközi emberi jogi egyezmények, az Alkotmány és az alkotmánybírósági gyakorlat tükrében. In SAJÓ ANDRÁS (szerk.): *Alkotmányosság a magánjogban*. Budapest: Complex, 2006. 245.

¹⁴ AB 2007, 731.

¹⁵ DRINÓCZI TÍMEA–ZELLER JUDIT: A házasság és a család – alkotmányjogi értelemben. *Acta Humana*, 2005/4. 71.

¹⁶ 995/B/1990. AB határozat, ABH 1993, 515, 521.

¹⁷ A külföldi irodalmat összegzi: SZEIBERT i. m. 260.

¹⁸ 1097/B/1993. AB határozat, ABH 1996, 456, 464.

történő szerepeltetése; a jogirodalom álláspontja egységes a tekintetben, hogy az Alkotmány két különböző intézményről (és ebből következően két különböző alapjogról) tesz említést.¹⁹

Nem véletlen azonban, hogy az Alkotmány párhuzamosan beszél a két intézményről; az általános felfogás szerint a házasság a család alapja.²⁰ A család intézményvédelme a nem házasságon alapuló kapcsolatokra is kiterjeszthető. Mégis, az alkotmányi rendelkezésből arra lehet következtetni, hogy a házasságot és a családot az Alkotmány egymásra való tekintettel védi a két intézmény szoros kapcsolata miatt. Az Alkotmány nem hagyja figyelmen kívül azt a tényt, hogy a házasság „potenciális család”, azonban védelmezi a nem házasságon alapuló családot is.

Összefoglalva az állapítható meg, hogy a házasság és a család jelentéssel és jelentőséggel bírnak az alkotmányjogban. A házasság megelőzi az Alkotmányt, az intézményt nem az Alkotmány hozza létre, hanem csupán elismeri, mint védendő értéket. A házasság – főszabályként – a család alapja. A házasság az alkotmányjog számára egy férfi és egy nő tartós (de nem felbonthatatlan) életközösségének intézménye.

1. A házasság és az élettársi kapcsolat elhatárolása

A Ptk. 685/A. § szerint az élettársak – ha jogszabály másként nem rendelkezik – két, házassággkötés nélkül közös háztartásban, érzelmi és gazdasági közösségben együttélő személy. Ez a meghatározás tulajdonjogi megközelítésű, és központi eleme a közös háztartás.²¹ Az élettársi viszony leglényegesebb jellemzője, hogy a partnerek házassággkötés nélkül, de „házasok módjára” élnek. Ebből látható, hogy az élettársi kapcsolat önmagában nem definiálható, csak a házassághoz képest, azzal összefüggésben; s hasonlóképpen, csak a házasságot figyelembe véve dönthető el, hogy a jogalkotó melyiknek milyen szerepet szán a társadalmi életben.²²

A házasság és az élettársi kapcsolat közötti alapvető különbség, hogy amíg az előbbi jogkérdés, addig az utóbbi ténykérdés: élettársi kapcsolat esetében az vizsgálható, hogy fennállt-e érzelmi és gazdasági (élet)közösség a felek között. E „faktuális” rendszer előnye, hogy minden adminisztráció nélkül létrejön az élettársi viszony, és fűződnek hozzá a törvényben meghatározott joghatások. Napjainkban gyakori, hogy a házasság létrejötte előtt a felek (jegyesek) is hosszabb-rövidebb ideig élettársi kapcsolatban élnek. A faktuális rendszer komoly hátránya viszont, hogy megoldhatatlan bizonyítási problémák merülhetnek fel.²³ Az élettársi kapcsolatok regisztrációjának bevezetése szolgálhatná akár e problémák leküzdését is, amennyiben ez egy formáságoctól mentes rendszerként kerülne bevezetésre. Azonban, ahogy azt Tóth Ádám megállapítja, a regisztrált élettársi kapcsolatról szóló új törvényben meghatározott megkötések csak azt fogják eredményezni, hogy a felek nem fognak élni az

¹⁹ SZEIBERT i. m. 256.

²⁰ FICZERÉNÉ i. m. 478.

²¹ SCHANDA–SZUROMI i. m. 550.

²² SZEIBERT i. m. 246.

²³ KÁRPÁTI József: A regisztrált élettársi kapcsolat az új Ptk. koncepciójában. *Fundamentum* 2005/2. 86.

élettársi kapcsolat jogi előnyeivel, és a szabályozás ezért csak formális lesz, miközben többen fognak de facto élettársi viszonyban élni.²⁴

A házasság és az élettársi kapcsolat közötti meghatározó alkotmányjogi különbség, hogy az élettársi kapcsolat kiesik a nevesített alapjog (házasság, család) köréből, és csak az önrendelkezési jogból (és így áttételesen az emberi méltóságból) vezethető le.²⁵ Az élettársi kapcsolat létesítéséhez fűződő jog ugyanakkor nem jelenti azt, hogy az élettársi kapcsolat kialakult jogi elismerése alkotmányosan szükségszerű lenne. Az elismerés hiánya természetesen nem jelentené az élettársi kapcsolatokat tilalmát, pusztán jogon kívüli – de alapjogilag védett – élethelyzetté tenné az élettársi viszonyt, hasonlóan pl. a barátság intézményéhez.

2. Az élettársi kapcsolat emancipálása, mint alkotmányjogi kihívás

Az Alkotmánybíróság a 14/1995. (III. 13.) AB határozatban foglalkozott részletesen az azonos neműek házasságának és élettársi kapcsolatának kérdésével. Azt a kérdést, hogy diszkriminatív-e, hogy csak különböző neműek köthetnek házasságot, az Alkotmánybíróság a család szűkebb értelmezésére visszavezetve döntötte el. Megállapította, hogy „a házasság intézménye kultúránkban és jogunkban is hagyományosan férfi és nő életközössége. Ez az életközösség tipikusan közös gyermekek születését és a családban való felnevelését célozza, amellett, hogy a házastársak kölcsönös gondoskodásban és támogatásban élésének is kerete. A gyermekek nemzésére és szülésére való képesség nem fogalmi eleme és nem feltétele a házasságnak, de a házasság intézményét az állam arra tekintettel is részesíti alkotmányos védelemben, hogy elősegítse a házastársak számára a közös gyermekkel is rendelkező család alapítását.”²⁶ Hozzátette, hogy „[a] férfi és nő egyenjogúságának addig van értelme, amíg a férfi és nő közötti természetes különbséget elismerjük, s erre figyelemmel valósul meg az egyenjogúság.”²⁷ Ezek miatt az Alkotmánybíróság nem találta diszkriminatívnak, hogy a Csjt. alapján csak különböző nemű személyek köthetnek házasságot.

Az Alkotmánybíróság ugyanakkor rámutatott, hogy „[k]ét személy tartós életközössége megvalósíthat olyan értékeket, hogy az érintettek személyi méltóságának egyenlő figyelembe vétele alapján az együttélő személyek nemétől függetlenül igényt tarthat jogi elismerésre. Az azonos elbánás mindig a jogi szabályozás tárgyát képező életviszonytól függően mérlegelendő; különös tekintettel arra, van-e szerepe a szabályozásban az együttélésből származó gyermeknek, vagy egy előző illetve utólag kötött házasságnak, avagy magát a szoros személyes kapcsolatot értékeli-e a jog. Különösen a gazdasági életközösségből adódó vagyoni helyzet és juttatások; a hivatali összeférhetetlenség, illetve a hozzátartozókat érintő büntetőjogi könnyítések és szigorítások tekintetében nincs alkotmányos alapja annak, hogy ezek szabályai az azonos

²⁴ TÓTH Ádám: Az élettársak jogainak bővítéséről. *Családi Jog* I/2. 14.

²⁵ TOLDI Judit: Az élettársi kapcsolat alkotmányjogi szempontból a német és a magyar jogban. *Jogi Tanulmányok*. Budapest: ELTE, 2005. 304.

²⁶ ABH 1995, 82, 83.

²⁷ ABH 1995, 82, 84.

nemű személyek tartós életközösségére semmilyen esetben se terjedjenek ki. Éppen ellenkezőleg: ahhoz kell alkotmányos indok, hogy a szabály az életközösségben együttélők neme szerint különböztethessen.”²⁸ Az indokolás e sokat idézett részletével kapcsolatban rögzíteni kell, hogy az Alkotmánybíróság, amikor az Alkotmány alapján egy jogszabály alkotmányosságát értékeli, nem erkölcsi ítéletet mond. Ebben az esetben annak a lehetőségét ismerte el, hogy a jognak, mely a fentiek szerint a faktuális élettársi kapcsolatot elismeri, különböző jogokkal és kötelezettségekkel veszi körül, tudomást kell vennie a hasonlóan tartós érzelmi és gazdasági közösségről, ha ez két azonos nemű személy között áll fenn. Az érintettek számára ez bizonyos esetekben előnyökkel (pl. társadalombiztosítási hozzátartozói ellátások), máskor hátrányokkal (pl. hivatali összeférhetlenség) is járhat. Az állam adott esetben sem a homoszexualitást tekinti értéknek, hanem azt, hogy a felek tartós, monogám, szolidáris kapcsolatban élnek.

A határozat közzétételét követően a jogalkotó – elkerülve az élettársi kapcsolathoz fűződő jogok egyenkénti áttekintését aszerint, hogy a felek különműködésének van-e tárgyilagos mérlegelés alapján ésszerű indoka – az egyszerűbb megoldást választva az 1996. évi XLII. törvénnyel az élettárs Ptk.-beli definícióját „nő és férfi” együttéléséről „két személy” együttélésére változtatta.

Az alkotmánybírói határozattal szemben a jogirodalom több kritikát is megfogalmazott. Drinóczi Tímea és Zeller Judit szerint a házasságnak nem objektív akadálya, ha nem lehet közös gyermek, így megkérdőjelezhető a különműködés megkövetelése, továbbá az alkotmánybírói határozat csak a férfi és nő kapcsolatát fogadja el értékként, holott az Alkotmányból ennek az ellenkezője is levezethető lenne.²⁹ E felvetés nem számol azzal, hogy az Alkotmány megszületésekor a házasság nyilvánvalóan csak férfi és nő között jöhetett létre, azaz az Alkotmány házasság-fogalma adott, és csak alkotmánymódosítással lenne módosítható. Szeibert Orsolya szerint az Alkotmánybírói határozat más mércét állított fel a házasságnál és az élettársi kapcsolatnál. Míg a házasság során annak céljából indult ki, addig az élettársakat illetően egyáltalán nem fogalmazta meg azt, hogy miért hoznak létre ilyen kapcsolatokat, azaz nem értékelt az élettársi kapcsolat funkcióját. Az értékelés nem a „házasság és élettársi viszony” problémakörére koncentrált, hanem arra, hogy megengedhetőek-e az azonos neműek ilyen jellegű kapcsolatai.³⁰ E kritikák alapjogi oldalról közelítik meg a kérdést, és nem a házasság intézményének védelme felől. Csink Lóránddal egyetértve a jelen sorok szerzője szerint a határozat természetjogi megközelítésűnek is tekinthető, azonban annak sem lenne akadálya, hogy teleologikus értelmezéssel, a párkapcsolatok célját és funkcióját alapul véve tegyen különbséget a jogalkotó házasság és az élettársi kapcsolat között, figyelembe véve a kettő történeti hagyományait, rendeltetését, továbbá azt a lényeges körülményt, hogy az intézményvédelem csak a házasságot illeti meg.

A házasság jellegével kapcsolatos döntését az Alkotmánybíróság a 65/2007. (X. 18.) AB határozatban megerősítette. E határozatában rögzítette, hogy a házasság intézményét

²⁸ ABH 1995, 82, 84–85.

²⁹ Ld. DRINÓCZI–ZELLER i. m. 76 és 80.

³⁰ SZEIBERT i. m. 258–259.

férfi és nő életközösségeként védi az Alkotmány 15. §-a, ezért nem irányulhat országos népszavazás az azonos neműek házasságának lehetővé tételére, mert az tartalmilag az Alkotmányt módosítaná.³¹

Az alkotmánybírószági határozatok nem hagytak kétséget afelől, hogy a házasság intézménye nem tehető hozzáférhetővé azonos neműek számára.³² Ettől független kérdés, hogy a magyar jog elismerhetné-e két azonos nemű személy külföldön érvényesen megkötött házasságát. Nyilván erre ugyanúgy nincs lehetőség, mint ahogy a külföldön törvényesen megkötött poligám házasságok elismerésére.

Az azonos neműek párkapcsolata tekintetében nem a kapcsolat elnevezésén van a hangsúly, hanem azon, hogy azonos jogok illetik-e meg a homoszexuális és heteroszexuális párokat. Ilyen szempontból a homoszexuális és heteroszexuális párok nem hasonlíthatók össze, mivel az előbbiek dönthetnek a házasság mellett, az utóbbiak nem.³³ Külön a homoszexuális párok számára a törvényhozó nem rendelt speciális jogintézményt. Egy ilyen intézmény elképzelhető, hogy diszkriminatívnak bizonyulna a különböző nemű párok számára.³⁴ Amíg ugyanis az Alkotmány 15. §-a alapján – a házasság jellegére tekintettel – alkotmányos a homoszexuális és heteroszexuális párok között, azaz a házasság és az élettársi kapcsolat közötti megkülönböztetés, addig az önrendelkezési jog alapján ilyen különbségtétel nem lehetséges. Az Alkotmány 54. §-án alapuló életközösségekhez való hozzáférés a heteroszexuális párok hátrányára sem sértheti az Alkotmány 70/A. § (1) bekezdését.

Az élettársi kapcsolatok alapjogi védettségét az önrendelkezés joga adja. Formálisan a bejegyzett élettársi kapcsolatot, mint új jogintézményt semmit nem vesz el a házasságtól, így feltehetnénk azt a kérdést is, hogy mi sérelmes a házasság intézményének védelme szempontjából, ha az állam más formákat is elismer. A válasz a szabályozás módjában keresendő. A törvényhozó kiüresítheti a házasság intézményének a védelmét azzal, hogy az élettársi kapcsolatot a házasság analógiájára, a házasság jogintézményére visszautalva, a házasság lényegi vonásaival azonos módon szabályozza. Ha csupán egy, vagy néhány jog kapcsolódik kifejezetten a házasság intézményéhez, akkor az intézmény védelme formálissá válik. Az Alkotmány 15. §-a tehát olyan tartalmi elemek kialakítását igényli, melyek a házasság intézményét a férfi és nő valóban kitüntetett, más formáktól eltérő minőségű jogi kapcsolatává teszi. Önmagában nem az egyes, a házassághoz, illetve az élettársi viszonyhoz kapcsolódó jogok száma, aránya aggályos, hanem a szabályozás utaló módja, az, hogy főszabály a házassághoz fűzött joghatások alkalmazása.

Az új jogintézmény valójában nem az élettársi viszony könnyebb igazolását (így esetleg a jogbiztonság erősítését) szolgálja, hanem kifejezetten – nem titkolt, sőt egyenesen hivalkodó módon – egy házasságszerű élettársi kapcsolatot intézményesít. Ez a jogintézmény alapvető jegyeit és a szabályozás módját tekintve is lényegesen

³¹ AB 2007, 731, 734.

³² SCHANDA–SZUROMI i. m. 551.

³³ UITZ RENÁTA: Melegházasságon innen és túl. A meleg párok esete a köztársasággal. *Fundamentum* 2005/2. 76–77.

³⁴ SCHANDA–SZUROMI i. m. 553.

közelebb áll a házasság intézményéhez, mint ahhoz a jogintézményhez, melyet a magyar jog eddig élettársi kapcsolatként ismert.

IV. Következtetések

Nem a jelen előadás feladata választ keresni arra a kérdésre, hogy mi vezethette a törvényhozót a házasságszerű élettársi kapcsolat intézményesítésekor. Ugyanakkor jelen formájában az új jogintézmény kihat a házasság intézményének védelmére, és megalapozottan állíthatjuk azt is, hogy kiüresíti azt. A törvényhozó előtt két út áll: vagy törli az új jogintézményt, vagy minőségileg megerősíti a házasság intézményének védelmét. Egyet azonban nem tehet: a házasság intézményének védelmét nem adhatja fel. A jogalkotó az élettársi viszonyokban nem különböztethet azonos és eltérő nemű élettársak között, azonban alkotmányos kényszer még arra sincs, hogy az élettársi viszonyt egyáltalán elismerje: megtehetné, hogy éppen úgy magánügynek tekinti, mint pl. a baráti kapcsolatokat. Szociológiai változások nem alapozhatják meg az Alkotmány tartalmának lappangó megváltoztatását, a házasság intézményének átértékelését.

Összefoglalóan az alábbi tételeket rögzíthetjük:

- Az Alkotmányjog házasság-fogalma nem kötődik a családjog vagy más jogág házasság-fogalmához.
- A családjog vagy más jogágak házasság-fogalma nem szakadhat el teljes mértékben az Alkotmány házasság-fogalmától.
- A házasság alkotmánybéli fogalma két, különböző nemű személy tartós (de nem felbonthatatlan) kapcsolatát jelenti.
- Az állam védelmi kötelezettségének az intézmény fenntartásában, jogi sajátosságainak őrzésében kell megtestesülnie. Ezen túl a védelem magában foglalhat más támogatási formákat is.
- Egy, a házasság analógiájára kialakított jogintézmény a házasság alkotmányból fakadó védelmét kiüresítheti.

